

До питання епістемічної модальності (на матеріалі англійської мови)

У статті йдеться про засоби вираження епістемічної модальності в англійській мові. З'ясовується значення цього поняття та постулюється думка про те, що епістемічна форма діяльності мовців полягає у висловленні комунікантами своєї думки про дійсність та своєї впевненості / невпевненості у достовірності повідомлюваного.

The article deals with the ways of expressing epistemic modality in English. It helps speakers to express their opinion of reality and their certainty / uncertainty about the credibility of the reported. The notion under review is defined and further clarified.

У межах модальності, як відомо, виділяють її підвиди, розрізняючи “зовнішню” модальність, яка характеризує висловлення в цілому, та “внутрішню” або “внутрішньо-синтаксичну” (В.В. Виноградов, Ш. Баллі, В.Г. Адмоні, Л.С. Єрмолаєва, В.З. Панфілов, Н.Б. Шведова та ін.), котра вказує лише на відношення між суб'єктом і дією. У низці робіт простежується також думка про доцільність розмежування об'єктивних та суб'єктивних модальних значень, а звідси – й об'єктивної та суб'єктивної модальності.

За Л.С. Єрмолаєвою “семантичний об'єм суб'єктивної модальності ширше семантичного об'єму об'єктивної модальності; значення, що складають зміст категорії суб'єктивної модальності, неоднорідні, вимагають упорядкування. Змістову основу суб'єктивної модальності утворюють поняття оцінки в широкому смислі слова, включаючи не лише логічну (інтелектуальну, раціональну) кваліфікацію повідомлюваного, але й різні види емоційної (ірраціональної) реакції” [1].

Розглядаючи суб'єктивну модальність у рамках даного дослідження, наведемо визначення В.З. Панфілова, за яким суб'єктивна модальність “виражає оцінку з боку мовця ступеня пізнаності зв'язків у реченні, тобто вказує на ступінь достовірності думки, яка відображає дану ситуацію” [2].

Суб'єктивна модальність інтерпретується як необов'язкова, факультативна ознака висловлення. Вона є завжди “зовнішньою”, оскільки стосується цілого висловлення – цю модальність ще називають й *епістемічною*.

Хоча існування суб'єктивного здебільшого заперечується сучасною лінгвістикою (як відомо, будь-які мовні засоби позначають об'єктивно існуючі явища), багато відомих лінгвістів (серед них О.І. Беляєва, J. Lyons, F. Palmer) виділяють саме суб'єктивність як відмінну характеристику епістемічної модальності. На правомірність цього твердження вказує, насамперед, визначення епістемічної модальності, як такої, що виражає ставлення мовця до висловлюваного судження, оцінку його достовірності.

Зважаючи на достовірність, В.З. Панфілов зазначає, що епістемічну модальність не можна віднести до об'єктивної, оскільки категоричне твердження може бути хибним з точки зору реального стану справ [2]. Цю думку підтримує і Т.А. Клепікова, яка наголошує на тому, що “зв'язок між об'єктом предикації та його ознакою, який відображається модальністю даного типу, не є чинником об'єктивної дійсності. Мовець (оцінюючий суб'єкт) тільки припускає існування такого зв'язку, він декларує не лише припущенність оцінки, але й можливу недостовірність стану справ” [3]. Звідси, при утворенні висловлення з епістемічною оцінкою важливу роль відіграє суб'єктивний умовивід мовця, а не тільки об'єктивність з точки зору наявних фактів.

Розглядаючи епістемічну модальність як категорію, за допомогою якої мовець передає своє відношення до вірогідності повідомлюваного, слід однак зауважити, що її трактують не як сукупність суб'єктивних зв'язків, а як характер модального відношення суб'єкта ситуації до її денотативного змісту, ступінь впевненості суб'єкта у реальності події чи дійсності ситуації [4].

Епістемічна модальність – термін, що походить від грецького слова “episteme”, котре означало в античній філософії вищий тип безсумнівного, достовірного знання – виражена у судженні інформація про ступінь його обґрунтованості. Епістемічна модальність передає, перш за все, значення достовірності/недостовірності, гіпотетичної модальності (припущення,

передбачення) та модальності логічної необхідності, сформульованої як висновок на основі міркувань мовця про очевидні для нього факти, попередніх знань, звичайного стану речей, свідчень очевидців тощо. Основними інструментальними засобами дослідження епістемічної модальності й епістемічної семантики, таким чином, є категорії достовірності / упевненості.

Термін ‘епістемічна модальність’ отримав значну популярність як такий, що охоплює велику сферу модальних засобів, де вирішальне значення має план вираження. Її значення передаються за допомогою модальних дієслів, модальних прислівників, часток, модальних слів, засобів складнопідрядного зв’язку.

Модальні слова, що виражають значення епістемічної модальності, розташовані на так званій “шкалі достовірності”, – це низка англійських дієслів сильного, середнього й слабкого ступеня переконаності / впевненості в істинності повідомлюваної інформації – *think, believe, suppose, guess, seem, consider*. І.Н. Ідзинська зараховує сюди і дієслова з керівним неепістемічним значенням (*ponder, reflect*), а також дієслова зі значенням уявлення / уявності (*imagine*) [5]. До слабкого ступеня (а саме до висловлень із значеннями сумніву, невпевненості, вагання) відносимо дієслова *doubt, suspect, hesitate, waver, pause*, а також дієслівно-іменні словосполучення *to be not sure / to be unsure, to be not certain / to be uncertain*. Наприклад: *I thought perhaps he was a little light-headed* (“A Day’s Wait” by E. Hemingway); *“I suppose that is why he came to me when he went broke, that and the fact that he was a namesake of mine”* (“A Friend in Need” by W.S. Maugham); *She seemed to disapprove of the idea but could not say why.* (“Girl with a Pearl Earring” by Tracy Chevalier).

Для передачі значення епістемічної модальності використовують також епістемічні прислівники: ‘слабкі’ (*perhaps, maybe, possibly*); ‘проміжні’ (*probably*) та ‘сильні’ (*certainly, surely, of course*). Наприклад: *“Perhaps there is one thing that may be done,” he said. [...] “Put a bed in the attic and let someone sleep there. Griet, perhaps”* (“Girl with a Pearl Earring” by Tracy Chevalier); *“You said there couldn’t possibly be a frog in my bread-and-milk,” he repeated...* (“The

Lumber-room” by H. Munro); “Will there be strawberry jam for tea?” asked Nicholas innocently. “*Certainly* there will be,” said the aunt... (“The Lumber-room” by H. Munro); “Surely you were married?” I asked (“The Happy Man” by W.S. Maugham).

Епістемічне значення може доповнюватись вставним дієсловом (- I think that -) чи спеціальним адвербіалом (apparently/obviously). Наприклад: It was an *obviously* assumed fit, but it served to pass the time (“Seeing People off” by M. Beerbohm).

Однак, слід зауважити, що епістемічні дієслова характеризуються суб’єктивною модальністю, а епістемічні прислівники – об’єктивною.

Усі вище згадані епістемічні вирази вказують на ставлення мовця до інформації, що її повідомлено, та ступінь його відповідальності за пропозитивний зміст від упевненості до сумніву [6].

Однак питання, що розглядається, видається багатоплановим, оскільки лінгвісти здійснюють розмежування й всередині епістемічної модальності: між суб’єктивною і об’єктивною епістемічною модальністю [7 (2: 797)] (а, звідси, між суб’єктивними та об’єктивними засобами її вираження).

Під об’єктивною епістемічною модальністю розуміють модальність, яка має градуйований характер: від необхідної істини до можливості. На відміну від суб’єктивної епістемічної модальності, об’єктивна не включає у свою сферу установку мовця по відношенню до висловлюваного судження, однак вона може включати таку оцінку з точки зору ступеня “об’єктивної” істинності [8].

Крім того, розрізняють показники епістемічної модальності з експліцитно (I think, It seems to me) та імпліцитно (It is likely) вираженою суб’єктивністю. Так, Дж. Лайонз до об’єктивної епістемічної модальності зараховує показники, які свідчать про логічний висновок; такий, у якому немає вказівки на мовця й на сам процес умовиводу, а лише на ті факти, з яких необхідним чином витікає пропозиція, що стверджується [7 (2: 801-802)]. М. Халідей дещо по-іншому класифікує епістемічні показники, відносячи до об’єктивних модальні слова та вирази типу “probably”, “it’s likely”, а до суб’єктивних – типу “I think”, “I

believe” [9]. Наприклад: “*I think young mistress had better see this,*” she decided (“*Girl with a Pearl Earring*” by Tracy Chevalier).

У низці праць (М. Петрова, О. Падучева) знаходимо також поділ епістемічної модальності на 1) епістемічну необхідність (яку можна логічно (чи практично) вивести з того, що відомо), дедукцію та 2) епістемічну можливість (сумісну з тим, що відомо), роздуми. Перша передає високу впевненість мовця у достовірності інформації, що повідомляється (за допомогою модальних дієслів *must* (без заперечення) та *can* (із запереченням)). Епістемічна можливість акцентує увагу на невисокій впевненості мовця у достовірності повідомлення (це значення позначається модальним дієсловом *can* (подекуди *may*)). Остання може виражати як середню впевненість мовця (*maybe*), так і слабку (*hardly*).

“Значення епістемічної можливості виникає в умовах неповного контролю дії зі сторони суб’єкта. Перевага надається минулому часу – у цьому випадку зрозуміло, що якась подія мала місце, і мовець лише не знає, яка саме” [10]. У полі епістемічної можливості виділяємо два значення, які залежать від ступеня впевненості мовця: до першого з них належать події, стосовно істинності яких мовцю нічого не відомо (у цьому випадку йдеться про 50-відсоткову упевненість чи невпевненість (приклад 1)), до другого – події, котрі мовець вважає радше малоймовірними, ніж здійсненими (приклад 2).

1 – *It may have been caused by the rain, and maybe by the hail.*

2 – *If we had any other chance... maybe we might feel happier.*

Розуміння модальності як епістемічної часто вимагає негативної конотації. – *He could have persuaded her.*

Під епістемічною необхідністю маємо на увазі впевненість мовця у тому, що подія є істинною: *He must be wandering somewhere near the centre of the city.*

Таким чином, індивідуальне мовлення завжди передбачає наявність суб’єктивного плану. Однак, мовець повинен бути впевненим у тому, що є деякі “епістемічні гарантії” істинності для суджень, що передають його

повідомлення. Епістемічна ж форма діяльності мовців полягає у тому, що комуніканти висловлюють свою думку про дійсність та свою впевненість / невпевненість у достовірності повідомлюваного.

Література:

1. Ермолаева Л.С. Очерки по сопоставительной грамматике германских языков. – М.: “Высшая школа”, 1987. – 127 с.
2. Панфилов В.З. Категория модальности и ее роль в конституировании структуры предложения и суждения // Вопр. языкознания. – 1977. – № 4. – С. 37-48.
3. Клепикова Т.А. Особенности актуализации модального компонента значения глаголов типа seem, look, appear. Электронный ресурс: <http://www.pomorsu.ru/body.php>
4. Леонтьев А.А. Язык, речь, речевая деятельность. – М.: Просвещение, 1969. – 214 с. Электронный ресурс: <http://www.psycholing.narod.ru/leon-1.html>
5. Идзинская И.Н. Эпистемическая модальность при сопоставлении русского и французского языков. – 2001. Электронный ресурс: <http://www.planetadisser.com/see/dis-127921.html>
6. Coates J. The Semantics of the Modal Auxiliaries. – London, Canberra: Croom Helm. – 1983.
7. Lyons J. Semantics. – Cambridge, New York, Melbourne, Sydney: CUP. – 1990. – 897 p.
8. Демьянков В.З. Логические аспекты семантического исследования предложения // Проблемы лингвистической семантики. – М: ИНИОН АН СССР, 1981. – С.115-132. Электронная версия: <http://www.infolex.ru/P017.html>
9. Halliday M.A.K. An Introduction into Functional Grammar. – London, 1985.
10. Падучева Е. Вид, модальность и отрицание: корпусное исследование. Проблемная группа “Логический анализ языка”. Конференция Ассерция и негация (28-30 мая 2007 года). (Российская академия наук) Электронный ресурс: http://www.arut_mod_asp_negation.pdf.